

Josep Franco
La frontera

L'ECLÈCTICA

bromera

Premi Isabel de Villena
Premis Ciutat de València

VENTS I MÉS VENTS I MALS CONVENTS

Com que al món no hi ha cosa més certa que la mort ni hora més incerta que la de la seua visita, jo, Josep de Sant Pere, un humil torsimany que, per voluntat de Déu, he conegut les meravelles dels tres continents i he arribat, amb alguns alifacs, a una edat venerable que m'acosta amb pas ferm a la barca de Caront i al dia del judici, vull fer cas dels consells del gloriós sant Jaume, que va deixar escrit que la fe sense obres és morta i no val res, i per això comence ara mateix el relat de la vida, els costums, els amors, els desenganys i els somnis del generós Mateu de Bel, un home bo que va viure amb passió, sense témer la mort i sense posar límits a les seues ambicions perquè sabia que els amics, els enemics, les amants i els vaivens de l'existència li'n posarien més dels que hauria volgut.

He començat a escriure amb la certesa que encara hi ha, entre nosaltres, alguns homes i dones amb trellat que desitgen conèixer les gestes dels antics dignes de conservar-se en la memòria i de servir d'exemple a les generacions que ens seguiran. Però en diversos llibres que la curiositat o la fortuna m'ha posat davant dels ulls, el meu curt enteniment ha trobat un bon grapat d'errors fatals, algunes rondalles mal copiades d'altres autors, unes poques falsedats filles de la ignorància i moltes mentides increïbles, malintencionades i sense fonament.

Per a intentar corregir els errors i les mentides, convençut que Déu m'allargarà la vida mentre escric, m'he proposat de relatar les peripècies d'un home de paratge amb dretura i veritat, sense artificis, fantasies ni faules, tal com les vaig sentir narrar per ell mateix i que són tan certes com que la Terra que habitem és plana.

I recordar, alhora, els misteris, els crims, les injustícies, les traïcions, els vicis, les passions, els prodigis, les belleses, les accions generoses, els amors i les catàstrofes que he vist amb els meus ulls o que m'han explicat persones dignes de fe.

Escriuré, mentre puga, amb el cor a la mà, l'enteniment despert i la consciència neta, perquè només l'home que es despulla en escriure és digne de respecte i, a voltes, de memòria. I perquè tant els meus pares, cristians vells i honorables, com els meus mestres i els meus confessors, m'han ensenyat que he d'evitar caure en els pecats de supèrbia, orgull i vanitat, com els passa a alguns savis que es fien més dels seus coneixements i de la seua autoritat terrenal que del poder infinit de Déu Nostre Senyor.

Puc i dec afirmar des del bell començament d'aquesta crònica que el generós Mateu de Bel va ser l'únic fill de Ramon de Malagraner, a qui no va conèixer, i un dels deu o dotze fills de Floreta de Montaragó, que es van trobar per casualitat a la plaça i s'enamoraren quan ell aprenia l'ofici de ferrer a les portes de Morella i ella estava al servei de la senyora i els infants que vivien al castell de Balasc d'Alagó. Va ser l'any de les neus, si no m'enganye, quan Jaume de Montpeller, que ja havia decidit convertir-se en rei de València, va baixar d'Alcanyís amb alguns nobles, bisbes i servents, per reunir la seua host i dirigir-se a Borriana.

Per aquell temps convuls, Floreta de Montaragó era una donzella que s'acostava als setze anys, sense família, béns ni dot, però amb un cosset de nina, una cara molt graciosa, uns pits fermes com dues pomes i una pell de vellut, blanca i finíssima. Per això, tant na Margelina, senyora del castell i dels servents, com les altres fadrines de la casa, tenien moltes ganes de casar-la: perquè estava molt perillosa i es podia enamorar de qualsevol mala peça, com va passar després, quan enviudà.

Ramon de Malagraner era també més pobre que una rata, però tenia un ofici i una miqueta d'instrucció. Era fort de cos i generós d'estatura, valent i descarat. Els seus pares, que havien fet de pastors

per les riberes del Matarranya i havien dut al món més fills dels que podien alimentar, el van deixar a càrrec d'un ferrer de Tortosa quan tenia cinc anys i ja podia ajudar-lo en la farga.

Quan el rei Jaume va donar el seu consentiment perquè Balasc d'Alagó repoblara Morella amb cinc-cents cristians, el ferrer de Tortosa, la seua muller, els tres fills i Ramon de Malagraner, que no tenia més parents ni més eixides, decidiren canviar d'aires perquè els enviats del rei els van prometre una casa i un hort peus de la muralla i, quan s'instal·laren i juraren que no abandonarien la ciutat, el senyor els va donar llicència per a exercir l'ofici de ferrer durant deu anys, sense impostos ni càrregues.

Ramon de Malagraner, veí nou de Morella, ferrer amb un salari de tres diners al dia, feliç i enamorat, no devia tindre encara vint anys quan els barons enviats pel rei en Jaume a recórrer els seus dominis arribaren a les portes de la ciutat i feren una crida per convidar els homes sans del poble, casats o fadrins, joves o vells, ramaders o paraires, honrats o delinqüents, a unir-se a la croada que volia esborrar de la faç de la terra la raça maleïda dels sarraïns.

Precedits pels repics dels tabals i els refilets de les trompes, els pregoners del rei van recórrer els carrers estrets i costeruts de Morella, promentent a crits riqueses, terres, cases, indulgències, càrrecs i privilegis als valents que volgueren caminar amb Déu fins a la victòria que expulsaria els moros de la Cristiandat com qui expulsa el verí d'un cos malalt o fins al miracle que els obriria les portes de la vida eterna, si morien a mans de l'enemic.

Encara que Floreta temia per la vida del seu enamorat, Ramon no va dubtar gens ni miqueta i, a pesar de les protestes del ferrer, volgué unir-se a la lleva. Li pareixia prompte per a entrar al Paradís, però sabia que un ferrer sempre és un home útil en el camp de batalla, per posar ferradures, esmolar espases o reparar escuts. Estava convençut que tornaria a Morella victoriós, ric i amb honors o, almenys, sencer, sa, estalvi i amb els béns suficients per a poder casar-se amb la donzella que estimava i també li prometia un paradís.

A l'hora de la veritat, Floreta el va deixar anar a aquella guerra, emocionada i orgullosa. Havia sentit contar meravelles mentre servia els cavallers que visitaven sovint el castell, perquè en Balasc d'Alagó coneixia els regnes dels sarraïns i lloava les riqueses, les places fortes, els vergers i els tresors que guardaven aquelles terres. Per això sabia, també, que Borriana era una medina important, ben poblada, amb molts recursos, rodejada d'arbres i de vinyes, construïda enmig d'una plana, sense defenses fermes i oberta a la mar, des d'on l'exèrcit cristià podria rebre reforços i queviures si el setge s'allargava.

Va ser d'aquella forma, i no per la força ni per penitència, com Ramon de Malagraner, armat amb una llança i un escut, es va unir als peons de l'exèrcit cristià un matí de primavera, quan les primeres carícies del sol s'emportaren la neu que havia cobert Morella tot l'hivern.

El setge de Borriana va durar més de dos mesos i al campament cristià creixia cada dia la mala maror perquè alguns barons, descontents, no comprenien com els podia costar tant apoderar-se d'un lloc tan vil com aquell, que no era més gran que un corral. Però amb la voluntat de Déu a favor seu, el rei Jaume va entrar per fi a Borriana el 28 de juliol de l'any MCCXXXIII del Nostre Senyor, sense baixes importants entre els seus cavallers més estimats.

Al cap de pocs dies, Ramon de Malagraner només tenia ganes de tornar a casa, després d'haver passat fam, set, calor i molta por. Sobretot quan alguns cavallers aragonesos que defensaven la bandera d'Alcanyís volgueren emportar-se tres quartes parts del botí i s'enfrontaren als barons catalans de Joan d'Ager, que no se'n conformaven amb la part que pretenien deixar-los.

Els dos bàndols s'acaraven ara i adés amb paraules molt fortes, amb gestos amenaçadors i amb el puny de l'espasa sempre a la mà, mentre el rei es banyava amb una moreta molt tendra que l'havia seduït en entrar a la plaça. Però la sang no va arribar al riu i, després de molts dies de disputes, els caps de les dues faccions

es van posar d'acord, perquè hi havia botí, cases, honors, esclaus i terres per a tots.

A finals d'agost d'aquell any agitat, Ramon de Malagraner va tornar a Morella sencer, sense ferides greus ni contusions doloroses. Només tornava una miqueta menys descarat que quan se'n va anar, perquè havia vist coses que li havien glaçat tots els humors del cos, a pesar de la calor. No s'havia fet ric, però portava un pergamií firmat i segellat pel bisbe de Tortosa que li conferia la propietat de quatre jovades de terra bladera i una casa, buida però amb parets, portes, llar i teulada.

Ara que ja no tenia les mans buides, Ramon es va atrevir a demanar matrimoni a Floreta de Montaragó, que hi va accedir encantada, amb el permís de la senyora. Volia casar-se com més prompte millor, no sols perquè estava enamorada de l'únic home que havia tractat fora del castell, sense obligacions ni servituds, d'igual a igual, sinó també perquè tenia moltes ganes de viure en una llar pròpia i de servir només el seu marit i els fills que els enviara la providència.

El casament es va celebrar el dia de Sant Miquel, amb la benedicció de Balasc d'Alagó, que convidà a dinar els novençans, la família del ferrer de Tortosa i els criats del castell. En eixir de la mesquita, consagrada feia a penes uns mesos a Nostra Senyora Santa Maria, camí d'aquella casa i aquelles terres que Ramon havia guanyat en la presa de Borriana, Floreta de Montaragó va rebre un dot de setze lliures que sufragà na Margelina de Baucis, generosa i satisfeta perquè, encara que perdia una criada espavilada i fidel, s'estalviava més d'un maldecap.

Per aquell temps de guerres, pactes i aveïnaments, una dotzena de monjos de Sant Benet havien abandonat el monestir de Poblet amb una pena molt fonda, que no els deslliurava d'acatar el vot d'obediència. El bisbe de Tarragona i l'abat dels benedictins, en nom del rei Jaume i del papa de Roma, els havien ordenat que ocuparen un castell que dominava un territori vast, aspre i ventós,

amb muntanyes cobertes de pins i boixos, poc apte per a l'agricultura i difícil per als ramats, castigat amb quatre o cinc mesos de vents, fred i neu cada any.

Aquella tinença, rica en prats i llenya, extensa però poc acollidora, havia estat arrabassada per la força de les armes al cadí Banü Hassân i ja feia uns quants anys que s'havia quedat despoblada perquè, amb el cadí sarraí i els seus, també havien fugit els pastors i els ramats, que eren l'única riquesa d'aquell territori perquè només les ovelles i, encara més, les cabres, podien prosperar en un paratge tan agrest.

Les terres, prats i muntanyes dominades pel castell on s'instal·laren els monjos de Poblet, amb l'ordre de construir una abadia i la promesa que moltes famílies cristianes anirien a ajudar-los, abastaven la vall de Malagraner, els castells de Fredes i de Cabres i els llogarets del Boixar, Rossell i Bel, on Ramon i Floreta, novençans i enamorats, anaren a viure, a una casa quasi buida però amb teulada, parets i llar. Les possessions del matrimoni eren les setze lliures del dot més unes vinyes, un camp i un hort menut, algunes eines que Ramon va reparar, les armes que no havia fet servir a Borriana, dos vestits nous de dona, un jaç on descansar i procrear, un bugader, una pastera, una paella, unes graelles i un amor que semblava infinit.

Aquell hivern, encara que va ser més benigne que l'anterior, va ser també molt cru. Fora del jaç on s'abraçaven cada nit, per escalfar-se o per inclinació natural, els novençans passaren fam, fred, privacions i penalitats. Per això, a pesar que les dificultats dels camins eren enormes, Floreta i Ramon visitaven sempre que podien el castell on malvivien els monjos de Poblet. A voltes, per a oir missa a la capella que havien consagrat a santa Escolàstica, germana bessona de sant Benet, invocada contra les tempestes i protectora de les dones que tenien fills. Però, molt més sovint, desafiaven la neu, els vents, les costeres i els llops per demanar auxili a l'abat Joan, pastor de les escasses famílies cristianes que havien anat a viure a la tinença, de grat o per força.

Per voluntat de Déu i de Nostra Senyora, que no abandona mai els seus fills, Floreta, Ramon i tots els altres cristians aveïnats als llogarets i els masos escampats per aquell territori inhòspit, podien menjar de calent quasi tots els dies de la setmana, gràcies a la caritat dels benedictins, que sabien administrar-se molt bé, encara que les primícies i els delmes que exigia el bisbe de Tortosa ofegaven l'economia de la comunitat.

Agraïts i servils, homes, dones i criatures treballaven tant com podien pel comú, sobretot quan el temps i les faenes del camp els ho permetien, perquè tots els braços eren útils i necessaris des que els monjos havien començat a cavar els fonaments d'un monestir que encara havia de tardar molts anys a convertir-se en l'abadia cristiana, forta, monumental i plena de vida, que somiava el rei Jaume.

Ja havien passat uns quants mesos des que els novençans arribaren a Bel, amb algunes nits d'amor febril i moltes jornades de treball fatigoses. Però ni les collites augmentaven, ni les vinyes produïen prou de raïm, ni les gelades respectaven les verdures i la fruita de l'hort, ni les cabres que havien pogut comprar els donaven cabrits, ni les gallines es quedaven lloques ni Déu els enviava el primer fill.

Fins que, després del tercer Nadal que passaren a la tinença, aïllats del món per quatre pams de neu, Floreta es va quedar embarrassada i Ramon va plorar de satisfacció i de por. Però en aquells tres anys de sacrificis, el matrimoni no havia progressat gens ni miqueta. I això que ella pujava sovint al castell per guanyar alguns diners rentant i planxant la roba dels benedictins, sargint-los els hàbits o brodant els draps necessaris per a la litúrgia. Ell, mentre tant, treballava de sol a sol aquella terra ingrata i, sempre que podia, acudia a ajudar els monjos que treballaven en la construcció del monestir o ferrava els cavalls dels pocs veïns que en tenien, a canvi d'un plat de fesols amb cansalada, una dalla nova o un bon feix de llenya.

La primavera de l'any MCCXXXVII del Nostre Senyor, quan Floreta de Montaragó ja estava de tres mesos i la terra començava a despertar, arribaren a la tinença que la gent en deia de Benifassà una vintena de soldats del rei en Jaume. Aquella volta no demanaven homes sans i valents que volgueren acompanyar-los per voluntat pròpia, sinó que els obligaven a baixar amb ells a València, la medina més gran i més rica del regne de Zayyan, o a pagar un impost que els hauria deslliurat d'unir-se a la croada, però que cap d'ells no hauria pogut reunir, encara que Déu els donara mil anys de vida.

Per fortuna, i perquè aquell nou regne també s'havia de repoblar amb famílies cristianes, no tot foren amenaces. Els enviats del rei també els van prometre que, si no morien a mans de l'enemic, rebrien béns, terres i privilegis en un verger fèrtil i amable, assolellat quasi tot l'any i amb molta aigua.

Floreta de Montaragó, amb la panxa ja grossa, va plorar molt l'última nit que Ramon i ella compartiren, sense carícies ni abraçades, el jaç d'aquella casa miserable de Bel que encara no havien pogut convertir en una llar cristiana.

L'endemà, a toc de corneta, Ramon de Malagraner, que ja era un home fet, va eixir de casa amb l'escut penjat de l'esquena, la llança en la mà dreta i l'ànima als peus, per a unir-se per segona vegada a les tropes del rei Jaume, decidit a no tornar a casa si no podia assegurar una vida millor a la seua dona i al fill que esperaven.

Segons que anaven baixant cap a València, per Sant Mateu, Traiguera, Peníscola, Alcalà i els altres pobles i castells que ja estaven en mans dels cristians, anaven unint-se a l'exèrcit alguns cavallers amb molt d'orgull i pocs béns; homes del camp, eixuts i silenciosos, que feien molt mala cara; uns quants pastors que necessitaven companyia i molts delinqüents que només havien acudit a la crida per interès.

El papa Gregori havia promés que perdonaria qualsevol crim als mals cristians que s'uniren a la croada contra els sarraïns de València. Per això, entre els homes d'aquella lleva hi havia lladres,

incendiàries, heretges, malfactors que havien tingut diferències amb algun ministre de Déu, jugadors de daus que no podien pagar els deutes, nigromants i fetillers, músics, usurers i mercaders que havien comerciat amb l'enemic.

Com que cadascun d'aquells homes era fill d'una mare, la tropa avançava cap al sud sense pressa, sense marcialitat i sense ordre ni concert. Hi havia bregues cada dia i, sobretot, cada nit. Els jugadors de daus eren víctimes del seu vici, els lladres se'n aprofitaven i els usurers els treien el suc a tots. Una nit, la guàrdia va descobrir, pels gemecs, dos músics sodomites que pecaven contra natura amagats dins d'un paller...

Fins que, a una jornada o, potser, a tres, de València, els barons feren una junta i decidiren que els convenia parar les tendes en un puig des d'on es dominava una plana que baixava suaument cap a la mar. En aquella muntanyeta, on hi havia una torre àrab enderrocada, la host cristiana va descansar i els barons intentaren organitzar-la una miqueta, mentre esperaven que el rei tornara d'un llarg viatge secret a alguna part dels seus dominis.

Quan els homes més desperts o més ociosos notaren l'absència del rei, perquè els barons no havien tingut la precaució de parar la tenda més gran a la part més alta del puig, els rumors i les mentides s'escamparen com una taca d'oli pel campament. Les males llengües, que no estan mai ocioses, parlaven de fugides nocturnes amb amants, de traïcions del papa Gregori, de pactes secrets amb Zayyan, de tresors amagats...

Vist el perill, els barons tornaren a reunir-se en consell i, després de moltes hores de debat, perquè els faltava un cap capaç d'unir-los en una sola voluntat, acordaren que la millor manera d'evitar una revolta era posar en marxa els animals i els homes. Per això decidiren entrar en batalla a camp obert, encara que sabien que l'enemic els superava en cavallers, peons i armes.

Els sarraïns també tenien or per a pagar espies i comprar traïdors, per això s'avançaren a les intencions dels barons, abans que

el rei Jaume tornara d'aquell viatge secret amb més tropa. Així, amb les primeres clarors del dia de Sant Llorenç, els guaites del campament cristià divisaren un núvol de pols que s'acostava a poc a poc al puig, per la part de ponent. Era l'exèrcit de Zayyan que, en poc de temps, havia reunit més de sis-cents cavallers de Sogorb, Onda i Llúria i quasi dotze mil infants vinguts de totes les medines i alqueries del regne, armats amb llances, espases, catapultes i ballestes de dos peus.

Quan els sarraïns arribaren a les envistes del puig on havien acampat els cristians, descobriren que havien refet en pocs dies aquella torre que ells mateixos havien enderrocat abans de fugir a les muntanyes de l'interior. Però, des de la llunyania, els va fer la impressió que els enemics n'eren molts menys dels que havien calculat pels informes dels espies i aquella circumstància els va animar a creure cegament en la victòria.

En realitat, havien caigut en el parany dels barons que, en gran secret i seguint les instruccions d'un cavaller misteriós que els inspirava serenor i confiança, havien ordenat que la meitat de les tropes cristianes s'amagaren a l'altra part de la muntanyeta, pel costat que baixava cap a la mar. A més, a l'alba, alguns peons dels més lleugers havien muntat els rossins i les mules de càrrega, per fer creure a l'enemic que hi havia més cavallers. I les tripulacions de tres galeres ancorades a la platja també s'havien unit als defensors de la torre, amb senyeres, timbals i trompetes que feien tant de rebombori com podien, per minar la voluntat dels moros i sembrar la desconfiança entre els enemics.

La primera càrrega de la cavalleria cristiana, ja amb el sol alt, va ser rebutjada per les ballestes dels sarraïns, que es replegaren de seguida, convençuts que estaven a punt d'assolir la victòria. Però, en el transcurs de la batalla, alguns peons cristians es van quedar aïllats i entre ells, per voluntat de Déu, hi havia Ramon de Malagraner que, malferit en una cama, es va poder amagar entre unes argelagues.

Amagat, tremolant de por i molt feble, perquè la vida se li escapava a glops per la ferida, Ramon va creure, com ells mateixos, que els moros tenien la victòria a l'abast de la mà. Però, en això, entrà en batalla l'altra meitat de l'exèrcit cristià. Al front d'aquella multitud que cridava amb més por que coratge, tots van veure un home gran d'estatura que muntava un cavall blanc, es cobria amb una armadura resplendent i duia una gonella amb una gran creu roja sobre el pit.

El cavaller, espasa en mà, es va llançar al galop contra l'avantguarda dels sarraïns, que fugiren en desbandada, amb tan mala fortuna que tres cavalls passaren com centelles per damunt de Ramon de Malagraner i l'esclafaren. Així, el ferrer convertit en soldat que no volia tornar a casa sense béns ni honors, va entrar al Paradís just quan, a moltes llegües de distància, en aquell jaç humil on s'havien estimat tantes nits, Floreta de Montaragó portava al món el seu primer fill.

—Amb els pits que tu tens, filla —li va dir la llevadora, una bona veïna que, fins aquell dia, només havia dut al món porcells, cabrits, jònecs i anyells—, que el xiquet pareix que bufe en compte de mamar, podries guanyar-te molt bé la vida fent de dida...

—Soc una dona casada —va protestar Floreta, que no volia tornar a ser criada de ningú—, tinc l'obligació d'esperar que el meu marit torne de la guerra i la poca o molta llet que tinga ha de ser per al meu fill.

—Al castell de Morella —va insistir la veïna, que no volia ofendre-la sinó ajudar-la—, hi ha tres o quatre dames molt tendres que, si no han parit ja, deuen estar a punt. Tu que coneixes la senyora saps que no et pagarà amb el puny tancat.

Floreta encara no sabia que era vídua i, a voltes, es deixava vèncer per l'orgull natural de la joventut. Però el cor li deia que la llevadora tenia raó i que, si no s'espavilava, passaria fam i fred aquell hivern, tant si Ramon tornava com si no. I si ella no podia menjar, el seu fill no trauria ni un mal glop de llet d'aquelles mamelles com melons.